

УДК 327

DOI: <https://doi.org/10.35774/gsip2023.02.022>

Андрій КЛІШ

Тернопіль, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6074-6064>

УКРАЇНА – НАТО В СУЧАСНІЙ СИСТЕМІ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ

Анотація. У пропонованій статті розглянуто історію співпраці України з НАТО в сучасній системі міжнародної безпеки (у хронологічних рамках 1991–2023 років). Зазначено, що вступ України до інтегрованого євроатлантичного простору є гарантією її незалежності та територіальної цілісності. Автор відзначає нові виклики сучасного світу, такі як кібербезпека, інноваційний потенціал, економічний розвиток та стратегічне партнерство в області енергетики, які стають ключовими компонентами членства в НАТО. Закцентовано, що в умовах глобальної нестабільності та загроз вступ України до НАТО визначається ключовим елементом стратегії національної безпеки. Зауважено, що матеріально-технічне забезпечення за стандартами НАТО є основним аспектом, що обґрунтовується змінами в політиці Альянсу та наданням значної фінансової та військово-технічної допомоги після анексії Криму Росією, початком війни на Донбасі (2014 р.) а також після початку повномасштабної російсько-української війни (24 лютого 2022 р.), коли НАТО засудили російську агресію та підтвердили, що Росія є найбільшою загрозою безпеки в регіоні. Висловлюється сподівання на отримання безпекових гарантій від Північноатлантичного альянсу та наголошується на важливості підтримки України у зв'язку з війною.

Ключові слова: Україна, зовнішня політика, Організація Північноатлантичного договору, євроатлантична інтеграція, безпека, співпраця, сучасна система, міжнародна безпека.

Andrii KLISH

Ternopil, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6074-6064>

UKRAINE – NATO IN THE CONTEMPORARY INTERNATIONAL SECURITY SYSTEM

Annotation. The proposed article examines the history of Ukraine's cooperation with NATO in the contemporary international security system within the chronological

framework of 1991–2023. It is noted that Ukraine's accession to the integrated Euro-Atlantic space is a guarantee of its independence and territorial integrity. The author highlights new challenges of the modern world, such as cybersecurity, innovation potential, economic development, and strategic partnership in the energy sector, which become key components of NATO membership. Emphasis is placed on Ukraine's NATO accession being a key element of national security strategy amid global instability and threats. The article points out that material-technical support in accordance with NATO standards is a fundamental aspect, justified by changes in Alliance policy and substantial financial and military-technical assistance provided after the annexation of Crimea by Russia and the onset of the war in Donbas in 2014. This support continued following the full-scale Russo-Ukrainian war that began on February 24, 2022, with NATO condemning Russian aggression and confirming Russia as the greatest security threat in the region. The article expresses hope for receiving security guarantees from the North Atlantic Alliance and emphasizes the importance of supporting Ukraine in the context of the war.

Key words: *Ukraine, foreign policy, North Atlantic Treaty Organization, Euro-Atlantic integration, security, cooperation, modern system, international security.*

Постановка проблеми в статті передбачає висвітлення важливості ролі співпраці України – НАТО у сучасній системі міжнародної безпеки, підкреслюючи, що співпраця з Альянсом є ключовим елементом стратегії національної безпеки України в умовах глобальної нестабільності у світі та у зв'язку з війною, яку розв'язала Росія. Зазначається, що матеріально-технічне забезпечення за стандартами НАТО та підтримка Альянсу стали основними аспектами, особливо після подій 24 лютого 2022 року. У цілому, взаємодія України та НАТО визначається не лише захистом територіальної цілісності, але й стратегічним визначенням країни на міжнародній арені та забезпеченням міжнародної безпеки.

Аналіз джерельної бази дозволяє визначити ключові аспекти становлення відносин між Україною та НАТО в умовах зовнішньополітичних викликів безпеки. Варто відзначити працю про становлення відносин Україна – НАТО у 1990-і роки А. Магомедова, де автор аналізує становлення відносин України та НАТО в умовах зовнішньополітичних викликів, акцентуючи увагу на періоді до 2000 року. Згодом, в 2016 році Є. Марчук у своїй праці «На шляху до НАТО» надає обширний огляд подій та кроків України в напрямку приєднання до Альянсу. З іншого боку, Г. Перепелиця у 1998 році звертає увагу на пошук адекватної моделі взаємодії з НАТО, враховуючи політичний та стратегічний контекст. Важливий внесок в історіографію цієї теми вносить також С. Пирожков та інші автори, які досліджують геополітичні аспекти євроатлантичного вектору України у Національній доповіді щодо різних періодів. Враховуючи сучасні реалії, дослідники, такі як І. Тодоров та О. Колюшко, вивчають трансформацію політики НАТО щодо України в контексті російсько-української війни у 2014–2023 році, в окремій праці Колюшко і Теміров пропонують власну періодизацію відносин України з НАТО в період 2014–2022 роки. Крім того, О. Кручініна, Т. Лушагіна та Л. Скачко у своїх статтях

аналізують проблеми та перспективи співпраці України з НАТО в умовах російсько-української війни. Узагальнюючи вищезазначені джерела, можна констатувати, що аналіз доповнюється історичним контекстом, ретроспективою та сучасними реаліями взаємодії України з НАТО, що створює комплексний підхід до вивчення даної проблематики.

Мета статті полягає в розгляді та аналізі стратегічних аспектів взаємовідносин України з НАТО у контексті викликів та загроз для сучасної системи міжнародної безпеки.

Виклад основного матеріалу. «Гарантією утвердження України як незалежної держави є входження її до інтегрованого євроатлантичного простору безпеки» [Тодоров, 2022, с. 10]. Сучасний світ передбачає нові виклики – це кібербезпека як ключовий компонент членства в НАТО; інноваційний потенціал членства у військово-промисловому комплексі та розвитку новітніх технологій; зв'язок з економічним розвитком та стратегічне партнерство в області енергетики.

У сучасних умовах глобальної нестабільності та зростаючих загроз вступ України до НАТО визначається ключовим елементом стратегії національної безпеки, ексклюзивність цього кроку полягає в тому, що він відображає не лише прагнення до захисту територіальної цілісності, але і стратегічну визначеність України щодо взаємодії на міжнародній арені.

У сучасних умовах матеріально-технічне забезпечення за стандартами НАТО є основним аспектом. Північноатлантичний альянс змінив політику, наслідком цього стало збільшення підтримки України та надання значної фінансової та військово-технічної допомоги. Ця трансформація відбувалася в перші тижні повномасштабної війни після 24 лютого 2022 року, до цього НАТО спрямовував свою політику на завершення війни дипломатичним способом, шляхом переговорів із Росією. Є і політичні аспекти, які можна розділити на умовні блоки, а саме: спільні інтереси, політичний консенсус, збалансовані відносини, загальне бачення [Колюшко & Теміров, 2023, с. 34]. Ще до повномасштабної війни ці блоки стали каталізатором відносин Україна – НАТО.

У співпраці з Північноатлантичним альянсом для нашої держави відкриваються ексклюзивні можливості. Відносини між Україною і НАТО почали розвиватися ще на початку 90-х років. Початково Україна проходила схожі етапи з іншими країнами. Наприклад, для Польщі докорінні зміни у зовнішній політиці остаточно унаочнилися після декларування нею намірів про вступ до НАТО і ЄС на початку 1990-х років, як і фактичне приєднання до цих міжнародних організацій. Аргументували вони це тим, що їхні східні і південні сусіди вимагають постійно турбуватися про безпеку, насамперед мілітарну та енергетичну. У контексті України, її сусіди також змушували оглядатися у сторону сходу та дбати про свою безпеку, дивлячись на захід.

Завершення холодної війни було б нелогічним без розширення ЄС і НАТО як неминучого наслідку успішного її закінчення. На думку Збігнева Бжезінського, «розширення є найкращою гарантією того, що система європейської

безпеки розвиватиметься, збільшуючи територію центральної світової зони миру» [Бжезінський, 2006, с. 91]. Європейський союз та Організація Північноатлантичного договору безальтернативно вимушені розширюватися, щоб не втратити досягнутого у холодній війні. Хоча наслідком цього може бути розмитість політичної згуртованості ЄС і ускладнення оперативної взаємодії військової організації НАТО. Європейський союз і Північноатлантичний альянс не пройшли це випробування до кінця, не розширились до умовної червоної лінії, що, зрештою, після 2014 року призвело до перманентної багаторічної війни у центрі Європи із непередбачуваними наслідками для Європи та світу. У 2022 році ситуація ще більше ускладнилась.

Північноатлантичний пакт і об'єднана Європа (ЄС) є активними інституціями. Звісно, Україна як і Польща чи країни Балтії не припиняє пошуки нових формул співпраці у сфері безпеки. Однак, інтеграція з Європейським Союзом і вступ до НАТО видаються безальтернативними, особливо для України, Молдови та Грузії. Цей аспект є одним із основних для молодої держави, оскільки це формування нової системи безпеки, яка буде спиратися на такі міжнародні структури як ОБСЄ, ЄС, НАТО, ЗЄС. Як зазначав Перепелиця, це є характерною ознакою такої системи, яка має мати сильний зв'язок безпеки і стратегії держав-членів усіх цих організацій [Перепелиця, 1998, с. 3-10].

Україна безпосередньо бере участь у загальноєвропейських процесах та європейських структурах. Так сформульовано у Декларації про державний суверенітет України від липня 1990 року. Більшу частину часу після розпаду Радянського Союзу Україна формально проводила багатовекторну зовнішню політику. Однак, запорукою безпеки для України міг бути лише Захід, позаяк головною загрозою безпеки незалежної України була і є Росія.

У 1993 році Леонід Кучма запропонував створити зону стабільності та безпеки в Центральній та Східній Європі. «Це були чіткі зусилля, спрямовані на подолання дефіциту безпеки України та залучення до цього західних сусідів» [Московський фактор, 2023, с. 21]. У відповідь на запит Києва щодо офіційних зв'язків з Альянсом було створене Особливе партнерство Україна – НАТО та Комісія Україна – НАТО. У 1997 році було ухвалено нову «Концепцію національної безпеки», і, по суті, розпочався етап участі нашої держави у світових та регіональних системах безпеки. Спеціалісти називають саме цей етап політикою багатовекторності. На деякий час відбувалось ослаблення євроінтеграційних процесів і відхід від доктрини багатовекторності. Зрештою вона була замінена концепцією інтеграції до західних структур ЄС і НАТО, та у 2003 році ухвалено Верховною Радою України документ «Стратегія України у взаємовідносинах із НАТО». Розпочався процес поглиблених політичних консультацій з країнами-членами Альянсу. Варто зазначити, що тоді до членства в НАТО також прагнула Грузія та Азербайджан, а Україна на той час навіть спромоглася пропонувати цим країнам передати свій досвід щодо розробки та ухвалення Плану дій та Цільового плану на той рік [Марчук, 2016, с. 120].

З 2003 року Україна брала участь у глобальних операціях боротьби з тероризмом в Афганістані й Іраку. За словами тодішнього міністра оборони Євгена Марчука, український контингент мав досвід підготовки поліцейських і військових із числа іракців, та підготував вже 1080 іракських фахівців територіальної оборони і прикордонний загін, що був на службі [Марчук, 2016, с. 192].

У 2004 році починається момент входження Польщі до ЄС, відповідно моделюється нова Східна політика всього Європейського Союзу. Фактично, у цьому році Україна вже, по західним кордонам, стала межувати з країнами НАТО. Це надало певний стимул українським політикам та суспільству в цілому. Розпочинається політика українських дипломатів і президента України на зближення з Північноатлантичним альянсом. Були нові спроби реформ в армії. Прийнято закон про інтеграцію ВПС і ВППО у Повітряні сили України. У 2005 році почалося створення Сил спеціальних операцій, а структура Генштабу змінювалась в сторону натівських стандартів. В 2006 році в ЗСУ були створені армійські корпуси, що увійшли у З'єднані сили швидкого реагування. В цілому за президентства Віктора Ющенка на армію планували витратити 3% ВВП (хоча фактично виділявся 1%). Міністр оборони США Дональд Рамсфельд при візиті в Україну у 2004 році висловлював своє захоплення результатами оборонної реформи, яка здійснювалась в Україні.

Були й значні виклики та небезпеки. Варто підкреслити, що військово-геополітичне положення було динамічним, що вимагає урахування нових чинників. У 2008 році воєнний російсько-грузинський конфлікт загострив протистояння Росії та НАТО, насамперед Росії і США.

Україна, українське суспільство і політики, як й інші політичні сили пострадянських держав, були під певними упередженнями, вони вважали, що Україна потребує тривалих термінів адаптації, але водночас повинна мати чіткі перспективи членства в ЄС. Для української влади партнерство з Польщею стало більш зручним знаряддям генерації модернізаційно-інтеграційних і адаптаційних проєктів [Погляд з Польщі та України]. До послаблення відносин із заходом сприяла зміна у владних кабінетах Києва, внутрішні конфлікти та зовнішні чинники, такі як російська активність і структурна та фінансова криза ЄС. Були також проблеми у військово-технічному забезпеченні, оскільки в Україні майже не залишалось коштів на закупівлю нової техніки. Наприклад, український бойовий танк «Оплот» у 2011 році потрапив на армію тільки у двох екземплярах, тому рекомендації Генштабу Міноборони в 2004 році закупити 50 таких танків технічно не могли бути виконані швидко. В цілому Генеральний штаб скорочував кількість танків з 4040 до 2000, планувалось це на 2010 рік. Така сама проблема була з українськими літаками, наприклад з військово-транспортним літаком АН-70, якого не змогли закупити навіть у двох екземплярах з десяти запланованих.

Зрештою у 2008 році Північноатлантичний альянс не йшов на зустріч Україні та Грузії щодо членства і запити цих країн було відхилено. Натомість було узгоджено формулу, якої раніше ніколи не було в жодних документах НАТО.

Вона полягала у тому, що Україна буде прийнята до НАТО. У 2008 році не було консенсусу серед країн-членів НАТО, тому така формула була замість ПДЧ [Марчук, 2016, с. 255]. Таку формулу згодом отримує Грузія на саміті НАТО у 2014 році, де замість надання Плану дій щодо членства було затверджено Істотний пакет співпраці, що сприятиме Тбілісі у його прагненні до набуття членства в організації [Пирожков & інші, с. 155].

Україна була готова отримати ПДЧ, як свого часу заявляв Євгеній Марчук. Вона задекларувала вступ до НАТО у своїй Воєнній доктрині, але згодом перетворилася на країну із позаблоковим статусом.

Спеціалісти вважають, що коли президентом був Ющенко, то він проґавив цей момент коли Україна могла отримати ПДЧ саме через внутрішні конфлікти його команди. До того ж відносини з Росією суттєво загострилися, тому і для Німеччини й Франції, провідних європейських членів НАТО, ця обставина була серйозною пересторогою [Марчук, 2016, с. 317]. У 2012 році коли Путін повернувся як президент, Україна ще не мала ні військово-економічних, ні міжнародно-політичних ресурсів для протидії Російській Федерації, яка була проти не тільки вступу України до НАТО, але й надання їй Плану дій щодо членства. Українські політики були дуже переконані у цьому.

У 2014 році Росія почала сплановану операцію у Криму. Це було поєднання різних дій, спрямованих в одну точку, які координували із Москви. Досвід Росії опирався на грузинську історію 2008 року, коли ОБСЄ «проковтнули» військово-втручання російських військових сил на території сусідньої держави. Після анексії Криму розпочалась російсько-українська війна на Донбасі.

Для України почався новий етап, коли вона повинна була слідувати стратегії забезпечення євроатлантичного співробітництва у військовій сфері за стандартами НАТО, щоб протистояти російській агресії. У контексті російсько-української війни політика НАТО щодо України трансформувалася. Відтоді вона має такі аспекти: антикризова підтримка, зміцнення обороноздатності, інтеграція в структури НАТО та основним напрямом у відносинах Україна – НАТО є співробітництво у сфері реформування сектору безпеки і оборони України. Деякі автори навіть розділяють ці аспекти на етапи або періодизацію (з 2014 по 2015 рр.; 2015 по 2018 рр.; 2018 по 2022 рр.; з 2022 по теперішній час) [Колюшко & Теміров, 2023, с. 34].

Варто зазначити, що у 2014 році збройні сили України приєдналися до Ініціативи взаємосумісності партнерів у рамках співпраці з НАТО. Це є диференційований рівень співпраці з тими партнерами, які хотіли б набути більшої сумісності з НАТО [Пирожков & інші с. 243]. У 2016 році був розроблений основний публічний документ, що має назву Стратегічний оборонний бюлетень з метою визначення основних напрямів реалізації воєнної політики України та розвитку сил оборони. У цей період з 2014 по 2016 роки Україна набуває нового особливого статусу: країни з особливостями набуття членства в НАТО в якості постконфліктної держави. Оскільки окремі експерти посиляються на «Принципи розширення», де чітко вказано, що країни, які

мають етнічні суперечки чи зовнішні територіальні конфлікти, включаючи іредентистські претензії чи міжнародні судові суперечки повинні вирішити їх мирними засобами, відповідно до принципів ОБСЄ. Тобто, йдеться про те, що передумовою вступу до НАТО є територіальна цілісність, відсутність внутрішніх збройних конфліктів. Ставку на це зробила Російська Федерація, намагаючись використати цей чинник у своїх цілях. РФ зробила ставку на це, щоб перешкоджати вступу та інтеграції України, Молдови та Грузії до західних установ ЄС та НАТО, з часом посилюючи ескалацію.

Північноатлантичний альянс виконує функції стабілізації Європи, що є неможливим без повномасштабного використання українського фактору як засобу політики щодо Росії [Потехін & Клименко, 2023, с. 423]. Деякі українські автори, Олександр Потехіна і Юрій Клименко, вважають, що захід прагнув не попередити розпад РФ, а, щонайменше, відтермінувати його, захід вдався до досить символічного покарання Росії за агресію проти України у 2014 році [Потехін & Клименко, 2023, с. 429]. Це було зумовлено поширенням на заході пріоритетів щодо інтересів Росії, а помилкою НАТО з тих самих причин було те, що вага України була меншою для НАТО порівняно з відносинами з Росією. Відповідно автори книги «Геополітика проти безпеки» визначили чого найбільше побоювалися в НАТО, а саме – перемоги у другій, за визначеннями авторів, так званій «холодній війні», з якої «Альянсу не вдасться, як у 90-ті роки ХХ століття, залишитися осторонь російських справ» [Потехін & Клименко, 2023, с. 429].

З початком анексії Росією Криму та війни на Донбасі відносини України з НАТО набули якісно нового значення, насамперед стосовно реформи сектора безпеки і оборони, розбудови оборонного потенціалу та стандартизації військово-промислового комплексу України за натівськими стандартами. Варто зазначити, що трансформація відбувалася й в Північноатлантичному альянсі. На Варшавському саміті НАТО 2016 року обговорювалась можливість створення українського потенціалу стримування російської агресії, до Варшавського саміту 2016 термінологія «стратегічного стримування» була практично відсутня у дискусіях щодо шляхів регулювання новітньої кризи європейської безпеки.

Відтоді, навіть ще раніше, Альянс активно залучає українських військовослужбовців та медичний персонал до своїх операцій, українські військовослужбовці разом із країнами НАТО активно проводили щорічні військові навчання у відповідному форматі. Здійснювалися реформи для зміцнення обороноздатності та поступової інтеграції України в структури НАТО. Але в Альянсі ще не були готові надати Україні летальне озброєння як країні «не члену» НАТО, оскільки це питання потребувало консенсусу всіх країн-членів Альянсу та вирішувалося у кожному випадку індивідуально. Наприклад, у 2021 році Німеччина та Нідерланди у Раді агентства НАТО з матеріально-технічного забезпечення і закупівель (NSPA) блокували придбання Україною

американських снайперських гвинтівок та антидронових систем, попри те, що замовлення було оплачене.

Ще одним етапом співпраці України з НАТО можна назвати затвердження президентом України Петром Порошенком у лютому 2017 року Концепції вдосконалення інформування громадськості щодо співробітництва України з НАТО протягом 2017–2020 років. Це було особливо важливим для розуміння широкого загалу суспільства України засад, принципів, політики та діяльності НАТО, а також стану та перспективи такого співробітництва, а головне – ролі НАТО у пріоритеті міжнародної стабільності і безпеки. Варто підкреслити, згодом стало традиційним на цій основі проведення брифінгів з актуальних і поточних питань співробітництва між представниками українського керівництва і вищого політичного та військового керівництва Альянсу [Скачко, 2020, с. 111].

Після повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року Росії на територію України для всіх країн НАТО виникла необхідність консолідуватися навколо України та здійснити трансформацію натівської політики щодо нашої держави. Альянс почав активно наголошувати на підтримці України, зважаючи на успіх українських військових на фронті. Контактна група з питань оборони України у форматі «Рамштайн» під проводом США разом із країнами-членами НАТО стала важливим організаційним елементом співпраці і об'єднання разом з Україною в антикремлівській коаліції. Дійшло до того, що у вересні 2022 році наша держава заклала основи і офіційно заявила про претензії на прискорений вступ до НАТО, за прикладом Фінляндії та Швеції.

На Мадридському саміті НАТО влітку 2022 року було заявлено у Декларації, що «здатність України стримувати російську агресію формуватиме безпекову ситуацію на роки вперед» [Мадридський саміт НАТО]. В березні 2023 року уряд України і далі наголошував, що в подальші дії уряду будуть спрямовані на отримання безпекових гарантій від Північноатлантичного альянсу. Були великі сподівання на саміт НАТО у Вільнюсі, в результаті якого Комісію Україна – НАТО було замінено на Раду Україна – НАТО для спрощення подальшої співпраці нашої держави з Альянсом. НАТО рішуче засудило російську агресію і підтвердило на Вільнюському саміті, що найбільш значною та прямою загрозою безпеці НАТО, а також миру та стабільності у євроатлантичному регіоні є Росія. На початку червня 2023 року Північноатлантичний альянс підкреслив важливість негайної, середньострокової та довгострокової підтримки України у зв'язку з подіями і руйнації після підриву дамби Каховської ГЕС, на що відреагував Євроатлантичний координаційний центр реагування на стихійні лиха НАТО (EADRCC).

Українські дослідники вкотре наголошують про серйозну загрозу для безпеки також і країн НАТО у зв'язку із прямим зіткненням Російської Федерації з Україною. Йдеться про те, що НАТО «нарешті має усвідомити, що російсько-українська війна 2014–2023 рр. – це війна різних світів, війна між різними людськими цивілізаціями» [Тодоров, 2023, с. 17]. Росія не просто проблемний сусід, з яким можна домовитись, бо її метою є знищення Української держави та руйнація Європейського Союзу і НАТО.

Висновки. Таким чином, в умовах геополітичних трансформацій вступ України до НАТО стає ключовим елементом національної стратегії безпеки, відображаючи не лише прагнення до територіальної цілісності, але і стратегічну визначеність у співробітництві на міжнародній арені. Матеріально-технічне забезпечення за стандартами НАТО є ключовим у цій співпраці для нашої держави. Однак, також відзначимо важливість політичних аспектів та блоків: спільні інтереси, політичний консенсус та збалансовані відносини між Україною та НАТО. Трансформація політики Альянсу після початку повномасштабної війни, підтримка та фінансова допомога, що надходять до України, свідчать про важливість його ролі в контексті глобальних викликів та політичних площин у відносинах Україна – НАТО. Усе це демонструє визнання Альянсом важливості та стратегічного значення України в забезпеченні міжнародної безпеки та стабільності.

Список літератури

1. Бжезінський, З. Вибір: світове панування чи світове лідерство. К: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2006. 203 с.
2. Колюшко С., Теміров Ю. Трансформація політики НАТО щодо України в контексті російсько-української війни. Вісник студентського наукового товариства Донецького національного університету імені Василя Стуса. 2023. № 15. С. 33–37.
3. Кручиніна, О. Україна – НАТО: проблеми та перспективи співпраці в умовах російсько-української війни. Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії. 2023. № 2 (16). С. 145–156.
4. Лушагіна, Т., & Санін, О. (2024). Особливості євроатлантичної інтеграції України в умовах російсько-української війни. Літопис Волині, (29), 153-159.
5. Магомедов, А. Становлення відносин Україна – НАТО в умовах зовнішньополітичних викликів безпеці України: 1990 –І РР. Соціум. Документ. Комунікація. Серія «Історичні науки», 2020. 1(10). С. 360–392.
6. Марчук, Є. На шляху до НАТО. К.: Київ – Париж – Дакар, 2016. 608 с.
7. Перепелиця Г. У пошуку адекватної моделі // Політика і час, 1998. № 9. С. 3–10.
8. Мадридський саміт НАТО. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/news_196144.htm
9. Пирожков, С. & Кресіна, І. & Кудряченко, А. & Шемшученко, Ю. Євроатлантичний вектор України: національна доповідь. К.: НАН України, 2019. 328 с.
10. Погляд з Польщі та України. URL: https://www.iir.edu.ua/sites/default/files/2023-03/%D0%A4%D0%86%D0%9D%D0%90%D0%9B_Stan%20i%20perspektywy%20partnerstwa_UA_2--XII-1.pdf
11. Потехін, О & Клименко, Ю. Геополітика проти безпеки: союзницьке стримування агресії в Європі XX – початку XXI ст. К.: Дух і літера, 2023. 552 с.

12. Скачко, Л. Україна–НАТО: стан та перспективи розвитку співробітництва. Вісник львівського університету. Серія міжнародні відносини, 2020. Вип. 48. С. 108–116.
13. Тодоров І. Україна – НАТО: сучасний стан відносин і перспективи. Міжнародний науковий вісник. 2023. Вип. 1–2(27–28). С. 10–20.
14. Тодоров, І. Євроатлантична інтеграція України. Історія та сучасність: навчальний посібник. Ужгород: ТОВ «РІК-У», 2022. 376 с.
15. Фішел, Ю. Московський фактор. Політика США щодо суверенної України та Кремль. Харків: Vivat, 2023. 352 с.

References

1. Bzhenskyi, Z. Vybir: svitove panuvannya chy svitove liderstvo [Choice: Global Domination or Global Leadership]. Kyiv: Vydavnychiy dim «Kyievo-Mohylianska akademiia,» 2006. 203 p. (in Ukrainian)
2. Koliushko S., Temirov Yu. Transformatsiia polityky NATO shchodo Ukrainy v konteksti rosiisko-ukrainskoi viiny [Transformation of NATO Policy towards Ukraine in the Context of Russo-Ukrainian War]. Visnyk studentskoho naukovohto tovarystva Donetskoho natsionalnoho universytetu imeni Vasyliia Stusa. 2023. No. 15. P. 33–37. (in Ukrainian)
3. Kruchinina, O. Ukraina – NATO: problemy ta perspektyvy spivpratsi v umovakh rosiisko-ukrainskoi viiny [Ukraine-NATO: Problems and Prospects of Cooperation in the Russo-Ukrainian War Conditions]. Mizhnarodni vidnosyny, suspilni komunikatsii ta rehionalni studii. 2023. No. 2 (16). P. 145–156. (in Ukrainian)
4. Lushahina, T., & Sanin, O. (2024). Osoblyvosti yevroatlantychnoi intehtratsii Ukrainy v umovakh rosiisko-ukrainskoi viiny [Features of Euro-Atlantic Integration of Ukraine in the Russo-Ukrainian War Conditions]. Litopys Volyni, (29), 153-159. (in Ukrainian)
5. Magomedov, A. Stanovlennia vidnosyn Ukraina – NATO v umovakh zovnishniopolitychnykh vyklykiv bezpeky Ukrainy: 1990 –I RR [Formation of Relations Ukraine-NATO in the Conditions of Foreign Policy Security Challenges of Ukraine: 1990 –I RR]. Sotsium. Dokument. Komunikatsiia. Seriia «Istorychni nauky,» 2020. 1(10). P. 360–392. (in Ukrainian)
6. Marchuk, Ye. Na shliakhu do NATO [On the Path to NATO]. Kyiv: Kyiv – Paryzh – Dakar, 2016. 608 p. (in Ukrainian)
7. Perepelytsia H. U poshuku adekvatnoi modeli [In Search of an Adequate Model] // Polityka i chas, 1998. No. 9. P. 3–10.
8. Madridskiy samit NATO. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/news_196144.htm (in Ukrainian)
9. PyrozHKov, S. & Kresina, I. & Kudriachenko, A. & Shemshuchenko, Yu. Yevroatlantychnyi vektor Ukrainy: natsionalna dopovid [Euroatlantic Vector of Ukraine: National Report]. Kyiv: NAN Ukrainy, 2019. 328 p. (in Ukrainian)

10. Pohliad z Polshchi ta Ukrainy. URL: https://www.iir.edu.ua/sites/default/files/2023-03/%D0%A4%D0%86%D0%9D%D0%90%D0%9B_Stan%20i%20perspektyvy%20partnerstva_UA_2--XII-1.pdf (in Ukrainian)
11. Potiekhin, O & Klymenko, Yu. Heopolityka proty bezpeky: soiuznytske strymuvannia ahresii v Yevropi XX – pochatku XXI st. [Geopolitics Against Security: Allied Containment of Aggression in Europe XX – Early XXI Century] Kyiv: Dukh i litera, 2023. 552 p. (in Ukrainian)
12. Skachko, L. Ukraina–NATO: stan ta perspektyvy rozvytku spivrobotnytstva [Ukraine-NATO: State and Prospects of Cooperation Development]. Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia mizhnarodni vidnosyny, 2020. Vyp. 48. P. 108–116. (in Ukrainian)
13. Todorov I. Ukraina – NATO: suchasnyi stan vidnosyn i perspektyvy [Ukraine-NATO: Current State of Relations and Prospects]. Mizhnarodnyi naukovyi visnyk. 2023. Vyp. 1–2(27–28). P. 10–20. (in Ukrainian)
14. Todorov, I. Yevroatlantychna intehratsiia Ukrainy. Istoriiia ta suchasnist: navchalnyi posibnyk [Euroatlantic Integration of Ukraine. History and Present: Textbook]. Uzhhorod: TOV «RIK-U,» 2022. 376 p. (in Ukrainian)
15. Fishel, Yu. Moskovskyi faktor. Polityka SShA shchodo suverennoi Ukrainy ta Kreml [Moscow Factor. US Policy Towards Sovereign Ukraine and the Kremlin]. Kharkiv: Vivat, 2023. 352 p. (in Ukrainian)